

Prof. dr hab. Waldemar Czternasty

Poznań, 18 grudnia 2017r.

Prof. zw. UE w Poznaniu

Katedra Makroekonomii i Gospodarki Żywnościowej

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Jolanty Pochopień pt. „*Oddziaływanie przekształceń własnościowych na efektywność ekonomiczną w rolnictwie na przykładzie województwa wielkopolskiego*” napisanej pod kierunkiem dra hab. Stanisława Bagieńskiego, prof. SGGW, wykonana na zlecenie Dziekana Wydziału Nauk Ekonomicznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

I. Ocena oryginalności rozwiązania problemu naukowego.

Transformacja polskiej gospodarki, rozpoczęta w roku 1989, bardzo silnie wpłynęła na sektor rolnictwa. Od okresu powojennego funkcjonował on w różnych formach własności; stanowiły je: indywidualne gospodarstwa rolne, będące efektem częściowej kolektywizacji, rolnicze spółdzielnie produkcyjne /RSP/, a także państwowe gospodarstwa rolne /PGR/. Dwie ostatnie formy, obok działalności produkcyjnej zaangażowane były w realizację różnorodnych usług dla wsi i rolnictwa, a także pełniły ważną rolę społeczną /szczególnie RSP/.

Zmiany o charakterze polityczno-gospodarczym i prawnym ukierunkowane na szokową terapię polskiej gospodarki zmierzającą m. in. do eliminacji nieefektywnych ekonomicznie i niesprawnych organizacyjnie podmiotów państwowych w sektorze rolnym, szczególnie dotyczyły PGR-ów. Na koncepcji przekształceń byłych państwowych gospodarstw rolnych w dużej mierze zaciążyła ich sytuacja finansowa znajdująca wyraz m. in. w ogromnym zadłużeniu, pogłębionych roszczeniach załóg w 1990r. oraz wspomniana niewydolność ekonomiczna większości z nich pomimo korzystania z dotacji. Wszystkie zobowiązania ciężące na likwidowanych gospodarstwach przejęła Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa przemianowana w 2003r. na Agencję Nieruchomości Rolnej, której działalność oparta została na zasadach samofinansowania. Dokonywane przez nią działania generowały, jak zauważyła Doktorantka, transfer praw własności od sektora państwowego do prywatnego, czego rezultatem było m. in. powstawanie wieloobszarowych prywatnych

gospodarstw rolnych osób fizycznych, spółek prawa handlowego i z ograniczoną odpowiedzialnością.

Wprowadzenie zasad gospodarki rynkowej w Polsce znalazło swoje odzwierciedlenie również w sektorze spółdzielczym, czego wyrazem były kryzysy: tożsamości, efektywności, środowiskowy, które wespół z pogarszającymi się warunkami opłacalności produkcji rolniczej generowały znaczne obniżenie potencjału ekonomicznego Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych.

Urynkowanie polskiej gospodarki znalazło także swój wyraz w funkcjonowaniu gospodarstw indywidualnych czego przykładem mogą być stałe przeobrażenia w ich strukturze obszarowej; mająca miejsce zmniejszająca się liczba tych gospodarstw (zwłaszcza małych) oraz uwolnienie ziemi z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa /Agencji Nieruchomości Rolnych/.

Recenzowana rozprawa zatytułowana *„Oddziaływanie przekształceń własnościowych na efektywność ekonomiczną w rolnictwie na przykładzie województwa wielkopolskiego”* wpisuje się w nurt rozważań poświęconych ekonomicznym skutkom przemian własnościowych i organizacyjnych w polskim rolnictwie. Problematyka ta jest istotna poznawczo, ważna praktycznie i zarazem aktualna. Wprawdzie zagadnienia przekształceń własnościowych w sektorze rolnym po 1989r. były i są obecnie przedmiotem licznych opracowań; jednak koncentracja rozważań ukierunkowana została m. in. na rezultaty przekształceń PGR-ów i skuteczność funkcjonowania powstałych z nich podmiotów, czy przystosowania gospodarstw prywatnych do zmian warunków gospodarowania, do rynku. Prowadzone były również badania nad efektywnością ekonomiczną przedsiębiorstw rolnych, odniesione przede wszystkim do podmiotów o identycznych stosunkach własnościowych. Tymczasem biorąc pod uwagę możliwości, korzyści i ograniczenia generowane przez różne stosunki własnościowe w poszczególnych sektorach rolnictwa – gospodarstwach indywidualnych, rolniczych spółdzielniach produkcyjnych, spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością itp. zasadne jest, jak pisze doktorantka ... „podjęcie badań mających na celu porównawczą ocenę ich efektywności ekonomicznej”. Zgodzić należy się z tym stwierdzeniem przyjmując, iż w długim okresie na rynku mogą utrzymywać się jedynie efektywne gospodarstwa rolnicze. Na podkreślenie zasługuje również „szersza” optyka zamieszczonych w rozprawie rozważań. Pomimo, iż dotyczą one województwa wielkopolskiego, szereg statystyk, w celu porównań, odniesionych zostało do poszczególnych

województw w kraju. Sądzić należy, iż treść recenzowanej rozprawy uzupełnia i wzbogaca dotychczasowe rozważania odnoszone do problematyki efektywności ekonomicznej podmiotów o różnych formach własności funkcjonujących w sektorze rolnym.

Recenzowana rozprawa doktorska mgr Jolanty Pochopień zasługuje na pozytywną ocenę (pomimo szeregu uchybień o których napiszę w dalszej części recenzji). Wskazuje na to szereg argumentów:

1. Trafny wybór tematu, w miarę prawidłowo sformułowane cele rozprawy oraz hipotezy badawcze.

Temat rozprawy pozwala na sformułowanie problemów badawczych, które posiadają rangę właściwą wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim. Podjęte przez Autorkę zagadnienia wydają się ważne poznawczo m. in. poprzez fakt, iż ukształtowane po 1990 roku stosunki własnościowe w poszczególnych, badanych sektorach rolniczych generują zróżnicowanie organizacyjne, wyznaczają skalę odpowiedzialności, poziom ryzyka, uprawnienia decyzyjne, stosunki pracy i w konsekwencji oddziałują na zróżnicowanie efektywności ekonomicznej.

Głównym celem rozprawy jest **ustalenie poziomu i ocena efektywności ekonomicznej podmiotów w rolnictwie oraz określenie kluczowych czynników mających wpływ na poziom efektywności ekonomicznej**. Z celem tym koresponduje 5 celów szczegółowych; dwa z nich stanowią powtórzenie części składowych celu głównego. Czwarty cel szczegółowy brzmi bowiem – **„ustalenie poziomu efektywności ekonomicznej podmiotów w rolnictwie”**, kolejny piąty sformułowany został następująco: **„ustalenie kluczowych czynników oddziałujących na zróżnicowanie efektywności ekonomicznej podmiotów w rolnictwie”**. Jako skromne ocenić należy przyjęte trzy hipotezy badawcze w relacji do treści rozprawy. Wątpliwości budzi trzecia z nich wskazująca, iż „Przekształcenia własnościowe w rolnictwie nie przyczyniły się do poprawy struktury obszarowej istniejących gospodarstw indywidualnych w województwie wielkopolskim”. Niejako z „góry” założyć można jej nie potwierdzenie się.

Pomimo uwag odnośnie do części celów szczegółowych i jednej z hipotez uważam, iż w dokonanej w pracy analizie Autorka wykazała umiejętność wykorzystania instrumentów weryfikacji przyjętych hipotez, a także zrealizowała, wykonując podstawowy cel rozprawy, przyjęte cele szczegółowe.

2. W miarę logiczna i spójna struktura rozprawy oraz zgodność jej treści z tytułem.

Strukturę pracy oceniam w miarę pozytywnie, jest ona dostosowana do realizacji założonego celu rozprawy. Recenzowana rozprawa liczy 248 stron, pogrupowanych poza Zagadnieniami wstępnymi (oznaczonymi jako rozdział pierwszy), Podsumowaniem, Bibliografią, Spisami rysunków, tabel i załączników w sześć rozdziałów. Drugi: „*Ewolucja myśli ekonomicznej dotyczącej stosunków własnościowych*” w dużej części wydaje się zbyteczny, w kontekście tematu pracy. Ciekawe skądinąd rozważania dotyczące zagadnień własności w prawie rzymskim /p.2.2.1./, czy własności w ujęciu wybranych kierunków myśli ekonomicznej (p.2.2.2.) dość znacząco odbiegają od założonego głównego celu rozprawy, a zajmują 16 stron. Z kolei pierwsza część rozważań pt. „*Własność i władanie jako czynniki determinujące efektywność ekonomiczną*” zamieszczonych w omawianym rozdziale bardzo dobrze wpisywałaby się, jak sądzę, w treść kolejnego rozdziału zatytułowanego „*Efektywność i sposoby jej pomiaru w literaturze*” jako p. 3.1. We wspomnianym rozdziale, w merytorycznie poprawny sposób, zaprezentowane zostało pojęcie efektywności oraz jej kategorii (3.1.) przy szerokim wykorzystaniu bieżącej literatury krajowej i zagranicznej, a także kwestie związane z metodami pomiaru efektywności: parametrycznymi (deterministycznymi lub stochastycznymi), nieparametrycznymi /bazującymi na DEA/ oraz wskaźnikowymi. Dość niezrozumiałe, w kontekście rozważań są uwagi Doktorantki, iż .. „spółdzielnie jako kryterium efektywności działania mogą przyjmować oprócz, a czasami nawet zamiast maksymalizacji wartości przedsiębiorstwa lub zysku, stopień realizacji wyznaczonych zadań ilościowych lub jakościowych niekiedy w ujęciu wartościowym”. Przez kogo wyznaczonych? – chciałoby się zapytać. Zresztą kwestie spółdzielczości, w tym rolniczej, zostały w kilku fragmentach rozprawy dość nieprzekonująco potraktowane przez Autorkę. Pisanie o specyfice własności spółdzielczej i odnoszenie jej tylko do istnienia samorządu spółdzielczego wydaje się dużym uproszczeniem (s. 34). Gdzie problem demokratyzmu spółdzielczego, udziałów członkowskich, dobrowolnego i otwartego członkostwa, zaangażowanie w funkcjonowanie społeczności lokalnych itp.? Poza tym w kolejnym z rozdziałów – czwartym zatytułowanym „*Przekształcenia własnościowe sektora rolnego w Polsce*” odnosząc się do kwestii zmian w sektorze spółdzielczym w Polsce w latach 1990-2013 (s.108-111) Autorka pisze, iż.. „Istotną rolę dla polskiej spółdzielczości odegrała ustawa z 7 lipca 1994 r. (nowelizacja ustawy – Prawo spółdzielcze). Wprowadzone w

wyniku tej nowelizacji przepisy... stanowiły dobry fundament dla odnowy ruchu spółdzielczego”. Na kolejnej stronie czytelnik dowiadyuje się, iż w ciągu 23 lat liczba wszystkich spółdzielni zmniejszyła się o 59%, zaś rolniczych spółdzielni produkcyjnych o 67%.

Wskazany wyżej rozdział czwarty, w merytorycznie poprawny sposób nawiązuje do stosunków własnościowych w rolnictwie polskim w latach 1945-1989 oraz eksponuje przesłanki przekształceń własnościowych w polskim rolnictwie i regulujące przemiany podstawy prawne. Szczegółowo opisana została rola Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa/ Agencji Nieruchomości Rolnych odnośnie do kierunków rozdysponowania mienia Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz konsekwencje ustaw: o kształtowaniu ustroju rolnego z 11 kwietnia 2003r., a także ustawy z 16 września 2011r. stanowiącej nowelizację poprzedniej. Szczegółowe efekty ich wdrożenia, w kontekście usprawnienia systemu obrotu ziemią rolniczą, ułatwień w jej pozyskiwaniu przez rolników indywidualnych odniesione do Polski oraz będącego obszarem badań województwa wielkopolskiego pozwoliły na nie potwierdzenie przyjętej w badaniu trzeciej hipotezy, iż przekształcenia własnościowe w rolnictwie... „nie przyczyniły się do poprawy struktury obszarowej istniejących gospodarstw indywidualnych w analizowanym województwie”.

Kolejny, piąty rozdział przedstawia województwo wielkopolskie w kontekście charakterystyki sektora rolnego. Na tle ekonomicznych uwarunkowań rozwoju, popartych wskaźnikami odniesionymi do innych województw, dokonano wnikliwej prezentacji rolnictwa „w Wielkopolsce” (Sądzę, że Autorka rozróżnia pojęcia – woj. Wielkopolskie, Wielkopolska). Omówiono m. in. strukturę obszarową i użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych, powierzchnię zasiewów, plony i zbiory na tle kraju, zużycie nawozów mineralnych, pogłowie zwierząt gospodarskich czy wartość produkcji rolniczej. Przystawiona prezentacja, dokonana na tle innych jednostek terytorialnych, pozwoliła wnioskować, że producenci rolni województwa wielkopolskiego osiągnęli „...jedne z najlepszych wyników w kraju”. Jak pisze Doktorantka – „pomimo mało korzystnych czynników środowiska przyrodniczego”.

W kolejnym z rozdziałów – szóstym – zatytułowanym: „Zasoby czynników produkcji i ich wykorzystanie w badanych podmiotach rolnych w województwie wielkopolskim” Autorka szczególnie skoncentrowała się na prezentacji zasobów czynników produkcji w przyjętych do badań przedsiębiorstwach rolniczych – ziemi i źródeł jej pochodzenia, zasobów siły roboczej, a także wartością i

strukturą aktywów oraz pasywów. Przy pokazywaniu zmian w tych ostatnich interpretacja Doktorantki sprowadzała się często do zapisu – „ich wartość zwiększyła się z poziomu... do poziomu...”; dlaczego nastąpiły te zmiany – chciałoby się zapytać? Powyższy zapis na przykład na s. 149 występuje 6 razy, zaś na stronie 142 wyraz *poziom* eksponowany jest aż 13-krotnie.

Samą analizę określić można, poza powyższą uwagą, jako poprawną podobnie jak zamieszczone w rozdziale rozważania odniesione do organizacji produkcji roślinnej i zwierzęcej w przyjętych do badań gospodarstwach, a także struktury przychodów pochodzących z działalności rolniczej i pozarolniczej.

Istotne znaczenie poznawcze w kontekście tytułu rozprawy i jej głównego celu, posiada treść kończącego pracę rozdziału pt. „*Ocena efektywności ekonomicznej badanych podmiotów w rolnictwie w latach*” 2009-2011. Dokonano jej w oparciu o produkcję czystą netto w celu – jak pisze Doktorantka - ..”wyliminowania subiektywnego podziału wartości, wynikającego z prawa własności, jak również w celu wyliminowania wpływu dopłat”. Do badań zostały zastosowane trzy wskaźniki: produkcja czysta netto na 1 ha UR, produkcja czysta netto na 1 zatrudnionego oraz produkcja czysta netto na 1 tys. zł aktywów ogółem. Przyznaję, że przy analizie efektywności ekonomicznej badanych przedsiębiorstw zabrakło mi szerszej interpretacji przyczyn zaistniałych zmian w tym zakresie, w latach 2009 i 2011. Z kolei niektóre z tłumaczeń uzyskanych wyników wydają się – mówiąc oględnie – przesadzone. Np. na s. 178 Doktorantka zauważa, iż w latach 2009 – 2011 produkcja czysta na 1 zatrudnionego w gospodarstwach indywidualnych wzrosła aż o 83%, co Jej zdaniem było efektem spadku zatrudnienia o około 19%. Podobne uwagi odnieść można do badania produktywności czynników produkcji i analizy wskaźnikowej – ciekawa prezentacja: skromna interpretacja.

W omówionym rozdziale Autorka oprócz oceny efektywności ekonomicznej w omawianych grupach przedsiębiorstw, dokonała badania istotności różnic między średnimi wartościami tej efektywności, a także jej oceny według wyodrębnionych typów produkcyjnych z zastosowaniem analizy skupień. Rozdział kończy modelowe ujęcie czynników wpływających na badaną efektywność, bazujące na technice statystycznej – regresji wielorakiej; pozwoliło to na ciekawe poznawczo wnioskowanie. W konsekwencji powstała dość harmonijna całość reprezentująca zarówno zasadę wynikania następnika z poprzednika, jak i postępującej komplementarności rozważań.

3. W miarę trafnie dobrana literatura przedmiotu.

Zawiera ona 258 pozycji książkowych oraz artykułów pochodzących ze specjalistycznych czasopism; 26 wykorzystanych publikacji opublikowanych zostało w języku angielskim. W Bibliografii zamieszczono również wykorzystane strony internetowe oraz akty normatywne. W konsekwencji Doktorantka wykazała się umiejętnością odnośnie do doboru i wykorzystania literatury przedmiotu, w tym obcojęzycznej.

4. Poprawny dobór materiałów empirycznych oraz metod badawczych.

Rozumiem problemy Doktorantki z pozyskaniem szczegółowych informacji związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej od 150 podmiotów na podstawie doboru losowego; zastosowano zatem celowy dobór próby obejmujący 24 rolnicze spółdzielnie produkcyjne, 12 spółek z o.o. oraz 21 gospodarstw indywidualnych o powierzchni ponad 100 ha UR z terenu województwa wielkopolskiego. Dążąc do wyeliminowania zróżnicowania wynikającego z potencjału produkcyjnego Autorka, na podstawie przyjętych kryteriów, wyróżniła 2 typy produkcyjne badanych przedsiębiorstw. Grupa I obejmowała podmioty o powierzchni UR poniżej 500 ha, wskaźniku bonitacji powyżej 1 oraz poniżej 20% TUZ w użytkach rolnych; grupa II – charakteryzowała się powierzchnią ponad 500 ha i porównywalnymi pozostałymi wskaźnikami. W konsekwencji przyjęta do badań pierwsza z grup liczyła 6 RSP, 5 sp. z o.o. oraz 21 gospodarstw indywidualnych, zaś druga 5 RSP i 5 sp. z o.o.

Zbierając dane empiryczne Doktorantka wykorzystywała jako źródła ich pozyskiwania sprawozdania rzeczowe, sprawozdania finansowe, kwestionariusze wywiadu, dane statystyczne pochodzące z różnych urzędów.

Do wykonania założonych celów rozprawy oraz przyjętych hipotez zastosowano szereg metod badawczych – Shapiro-Wilka, Smirnowa-Kołmogorowa, test Fishera-Snedecora. Wykorzystano procedurę statystyczną, tzw. normalizację, przy wykorzystaniu metryki euklidesowej, a także metody korelacji i regresji oraz regresji krokowej wstecz. W konsekwencji zastosowania tych metod pozyskane od badanych podmiotów sektora rolnego materiały empiryczne zostały poprawnie przetworzone. Autorka wykazała się umiejętnością opracowywania danych statystycznych w analizie ekonomicznej. W rozprawie zamieszczono 64 tabele oraz 19 rysunków.

5. Za oryginalny wkład badawczy Autorki do wiedzy ekonomicznej i główne osiągnięcia badawcze przedstawione w recenzowanej rozprawie uznać można:

- dokonanie pogłębionego, teoretycznego usystematyzowania kategorii efektywność ekonomiczna poprzez ukazanie czynników ją determinujących, różnorodność definicji ją określających, wielość metod pomiaru, sposobów badania efektywności ekonomicznej podmiotów sektora rolnego o różnych formach własności,
- przeprowadzenie wnikliwej oceny funkcjonowania sektora państwowego, spółdzielczego i prywatnego w rolnictwie polskim do okresu transformacji systemowej, a także ciekawej poznawczo prezentacji sposobów i kierunków rozdysponowania mienia Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa w Polsce oraz Wielkopolsce, w kontekście przepisów ustawy z 19.10.1991 roku o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego z 11.04.2003 roku oraz ustawy z 16.09.2011 roku o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa,
- pogłębione, merytoryczne rozważania charakteryzujące rolnictwo badanego województwa – wielkopolskiego na tle kraju. Pozwoliły one na wnioskowanie, iż pomimo mało korzystnych czynników środowiska przyrodniczego do produkcji rolniczej, przyjęte do analizy podmioty osiągały plony wyższe od średnich plonów w pozostałych gospodarstwach województwa; dominowały w tym względzie sp. z o. o. Stanowiło to, jak wskazała Doktorantka efekt wyższego poziomu nawożenia mineralnego oraz wprowadzanego postępu technicznego. Zarazem badane podmioty realizowały ekstensywną organizację produkcji roślinnej, czego wyrazem była dominacja uprawy roślin wymagających stosunkowo mniejszych nakładów pracy, tym samym ograniczono zatrudnienie pracowników najemnych,
- szczegółowe rozpoznanie efektywności ekonomicznej badanych przedsiębiorstw i kompleksowe przedstawienie jej oceny przy wykorzystaniu trzech przyjętych do analizy wskaźników: produkcja czysta netto na 1 ha UR, produkcja czysta netto na 1 zatrudnionego oraz produkcja czysta netto na 1000 zł aktywów ogółem. Uzyskane wyniki wskazały na dominację sp. z o.o. oraz RSP,
- sformułowanie interesujących poznawczo wniosków, wynikających z oszacowanego modelu panelowego regresji wielorakiej produkcji czystej

netto, odnośnie do kluczowych czynników mających wpływ na efektywność ekonomiczną badanych podmiotów w latach 2009-2011. Pozytywnie – jak wykazano – wpływały na nią następujące zmienne: udział powierzchni zasianej zbóż w UR, wartość sprzedaży produkcji roślinnej, wartość środków obrotowych oraz poziom inwestycji; ujemnie – zmienna określająca obsadę zwierząt,

- wykazanie, iż w analizowanym okresie największą stopą inwestycji, w ramach badanych podmiotów, charakteryzowały się spółki z o.o. oraz gospodarstwa indywidualne; najmniejszą przeciętną stopę inwestycji osiągnęły rolnicze spółdzielnie produkcyjne. Tym samym przyjęta w rozprawie hipoteza badawcza zakładająca, że największa skłonność do inwestycji występuje w sp. z o.o. została tylko częściowo potwierdzona. Szkoda, że zaprezentowane w rozprawie wyniki, ze względu na celowy dobór próby, nie mogą być adekwatne do całego sektora rolniczego w województwie wielkopolskim, a tylko dla przedsiębiorstw objętych badaniem.

II. Opinia o ogólnej wiedzy teoretycznej Doktorantki z zakresu ekonomii i umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Jako dobre ocenić można merytoryczne przygotowanie Autorki do napisania recenzowanej rozprawy zarówno pod kątem znajomości mikro- i makroekonomicznej problematyki stosunków własnościowych, zagadnień efektywności ekonomicznej, funkcjonowania sektora rolnego i różnorodnych kwestii dotyczących badania oceny efektywności podmiotów w rolnictwie, szczególnie w województwie wielkopolskim. Wyrazem tego są pogłębione rozważania zamieszczone w rozdziale 2 i 3 m. in. prezentujące własność i władanie jako determinanty efektywności ekonomicznej; metody jej pomiaru – w ujęciu ogólnym i odniesione do podmiotów rolnych. Z wyraźnie zaznaczoną myślą przewodnią Doktorantka zrealizowała rozdział 4 odzwierciedlający przebieg przekształceń własnościowych w polskim rolnictwie po 1989 roku.

Dobrą znajomością zagadnień związanych z funkcjonowaniem sektora rolnego w Polsce wykazała się Autorka w kolejnych, empirycznych rozdziałach pracy, ukazując m.in. pogłębioną charakterystykę rolnictwa w województwie wielkopolskim, czy prezentując zasoby czynników produkcji i ich wykorzystanie w przyjętych do badań gospodarstwach o różnej formie własności.

W kontekście tych uwag można stwierdzić, iż Autorka recenzowanego tekstu wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Wyraz tego stanowi również zasługujący na pozytywną ocenę warsztat badawczy, umiejętność stosowania statystycznych metod badawczych pozwalających na merytorycznie poprawną realizację założonego tematu. Większych zastrzeżeń nie budzi również umiejętność wnioskowania, wykazana przez Autorkę w recenzowanej rozprawie.

III. Uwagi merytoryczne i redakcyjne do treści rozprawy.

Lektura rozprawy nasuwa szereg uwag; niektóre z nich zamieściłem wcześniej, dotyczyły one:

1. wątpliwości dotyczących sformułowania celu głównego i dwóch celów szczegółowych – brzmią one identycznie; skromne zarazem są hipotezy badawcze w relacji do treści rozprawy,
2. ciekawych; acz moim zdaniem zupełnie zbytecznych rozważań na temat kwestii własności w prawie rzymskim czy jej ujęcia w wybranych kierunkach myśli ekonomicznej z uwagą Juliana Marchlewskiego, iż podmioty własności ziemskiej są „ostoją zacofania technologicznego i ciemnoty ich właścicieli... a także przeszkodą w rozwoju gospodarczym rolnictwa i postępu na wsi”.
3. Inne uwagi chciałbym odnieść do:
 - braku wyjaśnienia doboru okresu badawczego 2009-2011. Na str. 14 Doktorantka pisze: „Okresem badawczym objęto lata 2009-2011.” – i to wszystko,
 - przyznaję, że zupełnie nie rozumiem zasad prezentacji przypisów przez Doktorantkę. Z pewnością poproszę o ich wyjaśnienie. Wprost razi uwzględnianie bądź nie wydawnictwa (np. przypisy 98,102), stron z wykorzystanego tekstu literaturowego (np. przypisy 138, 139, 179, 180 itp.), powoływanie się na czasopisma – raz prezentowane w cudzysłowie, innym – nie. Poza tym Doktorantka nie zadała sobie trudu wyeliminowania identycznych treści przypisów. Na przykład jest ona taka sama w przypisach 35 i 36 oraz 43 i 44; przypis 29 jest identyczny z treścią przypisu 415 zaś treść przypisu 428 została powtórzona kilkakrotnie. Na stronie 14 czytamy... „Do określenia typu...” zaś na str. 17 dowiadujemy się, iż... „Do określenia typu...” i dalej to samo co na str. 14,

- w wielu tabelach pochodzenie Źródła brzmi – „opracowanie na podstawie badań własnych”. Przecież te badania własne bazowały na konkretnych materiałach. Jakich, chciałoby się zapytać,
- z drobniejszych uwag wymienić można potknięcia i niezręczności językowe. Na przykład na s. 17 czytamy:... „została przyjęta **w celu wyeliminowania...**, jak również **w celu wyeliminowania... W celu określenia...**”

Chciałbym zauważyć, że przedstawione wyżej merytoryczne i formalne uwagi nie podważają wyrażonej już wcześniej pozytywnej oceny recenzowanej rozprawy doktorskiej.

IV. Konkluzja

Na podstawie dokonanej wyżej analizy umożliwiającej sformułowanie oceny rozprawy doktorskiej mgr Jolanty Pochopień pt. *„Oddziaływanie przekształceń własnościowych na efektywność ekonomiczną w rolnictwie na przykładzie województwa wielkopolskiego”* stwierdzam, że zawiera ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a Doktorantka wykazała się w niej znajomością ogólnej wiedzy teoretycznej w zakresie ekonomii oraz umiejętnością prowadzenia pracy naukowej. Spełnione zatem są wymogi sformułowane w ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym orz o stopniach w zakresie sztuki, **dlatego wnoszę do Wysokiej Rady Wydziału Nauk Ekonomicznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie o dopuszczenie mgr Jolanty Pochopień do dalszych etapów postępowania związanego z ubieganiem się stopień naukowy doktora.**

